

Михаило Петра Вукас
МЛАДЕН

Балкан 1943–1947.

Уредник
Зоран Колунџија

Рецензент
Милован Витезовић

Copyright © ИК Прометеј, 2020.

Михаило Петра Вукас

МЛАДЕН

Балкан 1943–1947.

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

1943. Источна Босна

...у теби су горе многе, горе високе...

&

*Падај сило и неправдо,
Народ ти је судит зван.*

*Бјеж'те од нас ноћне тмине,
Свануо је и наш дан.*

(Југословенска револуционарна песма)

Сви морају да се скину. Сви. Сва одећа мора у казан.

Ако хоћеш да знаш шта је зима у планини а ти је дочекај у Босни. Никад није била пријатељ ни зверињу ни човеку. Планина има своје ћуди. И лети и зими. Поготово у децембру. Кад је обасја сунце, макар и на пар сати, не треба ти других кулиса за бајку. И за децу а богами и за маторо чељаде. Не би се сивац цаба завуко у пећину већ у новембру и остао да у сну проведе преостале зимске месеце. Све док Стрибог¹⁾ господари у Гори.

– Миловане, како човече знаш где смо и камо ћемо.

Милован само слегну раменима, осмех му се развуче преко целог лица, истури браду и онако инацијски, како само Топличани знају, промрси кроз зубе.

– А зашто мислиш да је ова гора другачија но она на Јастрепцу. Планина ти је докторе свуда једнака... Да шта друго – но планина. У вас, што по целу годину проведете у топлој кући – страшна. И лети и зими. А ја сам на планини и у гори одрасто. Матер ме и родила на бачијама.

Испружи руку са испруженим кажипрстом.

– Овај кер ме научио да ходам. А кер – вучја пасмина, увек знао да ме свуда проведе. И лети и зими. У по дана и у по ноћи...

Стаде. Поглед му се заустави на псу што је испред њих пртину правио.

– И тако... Ја и вук. Отац нашао штене остављено од вучице. Морала да га остави док је себи 'рану ловила. Па отац донео штене у колибу. Вучица га звала сваку ноћ, али се мали није дао одвојити од мене. Отац га износио, остављао испред прага. А оно одмах заглавићало натраг. Само за мене марило. Био сам му дражи од мајке вучице. Тако су ми рекли.

Поново застаде. Мора да мало предахне. Темпо што га вук наметнуо истерао би дах и дрвосечи у пуној снази. Кад дође до, за њега нормалног дисања, наново крену за вуком. Преко рамена настави да прича.

– Вучић и палчић се од првог више нису раздвајали. Ма зар си толико оћоравио од тих твојих књига да ниси видео ко нас води. Све од збегa. Мој Вук је стално са нама... И какав си ти то учени доктор да ниси видео како се са Вучком упарио од како смо закорачили у Пландиште. Школарци... Ух.

Опет стаде. Сачека да га Младен сустигне и стане поред њега. Загрли га десном руком, а леву подиже у вис.

– Ама, за оно доктор, па још и Младен, е за то – свака част. То је твоја Гора... Препуна и ајдука и Турака, и Бугара... И црвених и...

Загрљај се појача. Стеже доктора уза се. Оста тако дуже. Збуну и вука, па се овај врати и стаде између његових раскречених ногу. Главу подиг'о а реп усправио. Чека да му Милован објасни шта се дешава.

– ... И болесних и рањених. Чекај само док стигнемо тамо. Ја нећу смети ни да привирим кад ти загосподариш у

Болници. Бије те глас да си колико добар за рањене и болесне, толико опак, па и гадан за сваког ко се оглуши о твоју реч...

Преостали део реченице је био тако резак да се и Вуку длака на костреши.

– А твоја реч, јача од сваке и свачије команде. И оних са чварцима на еполетама, а и оних са гуњем и карабином преко рамена. Веле да умеш и да...

Спусти руку са Младеновог рамена до појаса. Пипа. Прсти-ма претражује.

– Е сад знам да је истина што ми баба Стана рече... Да лажу... Лажу кад кажу да си знао и да убијеш... А чиме, кад ни ништољ ниси никада опас'о... Српска посла... Цигани-ја смо ти ми Срби, докторе. Једнако лајави на језику... Ма знаш већ какви смо... И ти си Србин ко и ја... И мој другар Цига у пратећем. Срећеш га. Видећеш да је прави српски Циганин. Па ми смо ти онакви какви су они са којима се дружимо... Српско ти је свагда било – циганска посла... А и нама – српска посла. Вуче... Води нас код Милоја. Ајде, идемо. Доста је било приче.

Код Милоја стигоше за поднева. Ту су на миру ручали па онда лепо на коње узјахали. Ту их Милован у доласку оставио.

Остатак пута прође на миру. А богами требало је још добра три сата док стигоше на циљ. Прво су морали да се најаве, Вук својом а Милован својом јавком. Није цаба речено – свуда страже ђенерала Драже. На јавке добили одговор па се онда појави и човек. Око бивака постављена стража у

три појаса. Младену би мило. Овде је права војска. Овде се све мора радити и по реду и по правилу.

Бивак није био велики. Само четири брвнаре. Једна велика и три мале. Вук стаде испред прве мале. И Милован стаде. Салутира:

– Господине капетане стигли смо. Од сада смо вам и ја и Вук на располагању. Увек. И дању и ноћу.

Поглед спусти на вучину.

– Јеси ли чуо. Од доктора се не одвајај. Свуда. И нико не сме да га такне, нико...

Вучина прво зарежа па онда стиже урлик. Да сви знају да су стигли... И ко о коме води бригу.

Из највеће брвнаре изађе висок плећат човек. У кошуљи. Преко рамена пребацио само шињел. Чека да му Младен приђе. А Младен ко Младен. Одсалутира онако офрље. Као и увек. И закорачи да уђе у брвнару. Неко изнутра већ отворио врата. А отуда га удари задах... Ко маљем по челу. Касније је Чичи кратко рекао – *Задах смрти, Чича, задах лешина на путу да се у колиби распадну.*

– Г. капетане очекујем рапорт. Ја сам командант Болнице.

Милован му одсече довољно гласно да сви чују.

– До сада... До сада... А кад овај овде једном прекорачи праг било које мале колибе, е онда је он господар... Није само командант болнице него и господар смрти. За њега само један Бог важи – живот. И ту је свему осталом крај... Доктор Младен и ови јадници унутра. Сви скупа знају само за

једно – живот. И томе се сви остали у биваку морају покорити. ... И ти мајоре.

Мајор се трже ко да га неко усијаном иглом убоде. Заборачи према доктору што је већ једном ногом стао на басамак брвнаре.

– Овде сам ја командант. Је ли то јасно, докторе? Па да си сто пута Младен.

Неко се гласно насмеја. И остали прихватише. Они што су напољу. А из колиба се зачуше само јауци и дозиви

– Докторе дођи... Мајко, боли... Докторе помажи за бога милога...

Младен се полако окрену да добро одмери мајорчину. Испред њега је било запуштено чељаде. Обрасло у дугу неочешљану косурину. Једнако неуредна брада. А руке – као у месара... Не, не. Не може то тако. У овога дрипца дугачки нокти. Испод ноктију свачега. Прљавштине скупљене ко зна одакле и од када.

Реагова спонтано. Како само он зна. Окрете се, поново подиже шаку до главе и натучене шапке.

– Чуо сам мајоре... Чуо сам. А о теби и твојој Болници ћемо кад будем стигао.

Окрете се нагло. Глас добио оштрину.

– Сви болничари у строј. И сви слободни људи из пратећег... Одмах.

Команда је била јасна. Два реда се постројише. Милован се прикључи пратећем воду. Али, Вук сам одабрао своје место. Стаде уз Младенову леву ногу. Прислонио се свом тежином.

Подигао главу. Уши напред исправљене. Реп подигнут увис. Чека спреман на команду. Он зна чију.

– Два болничара са мношвом у ову колибу. Тројица из пратећег испред врата... Требаћете нам. Остали на распоред. За сваку колибу са болесницима... И рањеницима... Ако су раздвојени.

А нису били. То што је нашао у првој нашао је и у остале две колибе. На посао је кренуо без даље приче и договора. Није ни командовао. Људи који су га пратили у свакој колиби су урадили изречену реч. И оно што није речено, а није ни требало рећи. Сами су се прихватили свог дела посла.

– Дежурни...

– На рапорт... госп...

– Докторе. Само докторе. Увек и свуда.

– Шта треба... Докторе...

– Сви у биваку и болници морају да се скину до гола. И гаће и маје. Док се они сви поскидају да вам три ватре букте испод котлова. Вода мора да кључа.

Застаде, да размисли шта још треба. Погледа строго у капетана.

– Докторе... Младене, имаћеш све како си реко за пола сата. Пре не стижемо. Има доста народа... И мајора... И његову... Женску?

Одговор је прочитао из погледа. Младен је требало да само климне главом. Једино се вук огласио. Дугачак урлик. Гласан. Јаснији одговор ником није требао, нити га је тражио. Свако се прихвати свог дела посла. Без наредби,

строја и престројавања. Ватре се распламсале. Вода у казанима прокључала. Одела побацана испред прага брвнара су очас у њих убачена. Из свих брвнара осим... За који минут сачекало. Док... Док Младен не стиже испред велике брвнаре.

– Сви морају да се скину. Сви. Сва одећа мора у казане. Мајоре, допустио си да ти се у биваку уврежи пегавац. Скидај се... Ако нећеш да те закачи зараза... Или... Или да те изведем пред преки суд. Овде у биваку је моја старија од твоје... Скидај се... И добро окупај... А женска... И за њу важи... А после ће да се... Да уради шта јој буде наређено. Командир вода је преузима у пратећи.

Мајор мало размисли али је имао само неколико секунди. Два војника и Вук нису били много расположени. Морао је да се скине. Кад крену да уђе у колибу не стиже даље од три корака. Заустави га Младенов глас.

– Од сада је велика колиба болница. Ту ћемо и да прегледамо и да лечимо а ако треба и да оперишемо. Ја ћу једини да ту спавам. А ти мајоре мораш да се договориш са наредником, командиром заштитне чете, за даљи смештај. Толико за сада. Ствари ће ти пренети мој помоћник, десетар Милован.

Остатак дана прође у прегледима једног по једног болног. Болесних је било два пута више од рањеника. Младен их раздвоји. Рањенике остави у првој а болеснике у друге две колибе. Болесници нису смели да излазе без преке потребе. За то су били одговорни стражари постављени испред брвнара. Пегавац није смео да се пренесе на остале људе у биваку. Мајору је преостало да изврши смотру свако јутро и

свако вече... Контролише да су страже на свом месту. Жени је командир одредио посао – прање веша и завоја. Добила је и помоћника. Цига, Цврле, радо је пристао.

Требало је добрих десет дана да се болесници врате у своје јединице а рањеници полако опораве. Живот у биваку ушао је у своју колотечину. Сви задовољни. Вук понајвише. Није се одвајао од Младена. Ни за педаљ. А богами ни Милован. Где доктор оком он намах скоком. Убрзо је постао најомиљенији човек међу целокупним људством. А доктор тера по свом. Цига Цврља најбоље је то објаснио – *докторска посла*.

То набацио онако у пролазу. Имао је он своја – циганска посла. Женска му изналази стално нешто да јој придржи. Највише је волео, заправо волели, да шире веш. Конопце развукли на горњем крају бивака. Тик уз шуму. Једном се неко мало нашали а он се обрецнуо.

– *Немо' да неко зуцне оној мојој оштроконђи.*²⁾

Јануар 1943.

Време брзо пролази кад си у великом послу. Прође и децембар. За Нову годину добише госте. Ништа мање но ђенерала Дражу. Одмах по доласку је отишао право у велику брвнару. И ту остао цео сат. Разговор са доктором је био у четири ока. Онда су заједно обишли бивак. За вечером, а вечерали су са војском, распитивао се о свему и свачему. Био је добро расположен. Доктор је остао смркнут цело вече.

Никоме није ништа рекао. Ујутро се спремио. Милован је већ био спреман. Чекао га је на стази повише обора.³⁾ Ту никад нико не заноћи па није било ризика да га виде. Он је једини знао за одлуку за пут.

Нису се ни са ким поздравили.

Само су у зору напустили бивак. У тишини.

Нико их није испратио.

Једини је Вук све пропратио... И придружио им се.

И он у тишини.

У планини нема колског пута. Ретко и покоја утабана стаза.

Само су потоци и реке ту. Вода је пробила себи пут.

Нигде стазе. Нигде богазе.

За, у гори, неписменог.

Писмени су проналазили и стазу и богазу... И без застоја настављали ка циљу.

А циљ је једнако скривен.

Међу стењем, ограђен трњем и ситногорицом.

Гора и планина га скрили од урокљивих очију, грабежљивих руку и мозгова без памети. Залеђених у мржњи и слепом срљању у лудило малоумника.

Вук је проналазио и нудио пролазе. Милован одабирао најпогодније. Младен их је пратио без питања, без поговора. Знао је да не би ни добио одговор. Одабрао је да пребира по оном што је досада доживео и оном шта би могло да га дочека.

А циљ... Циљ је била још једна – болница.

Рекоше – партизанска. А њему било свеједно. Једном је гласно потврдио...

– Зовите ме и ћупче само немојте да ме разбијете. Треbam сада а и затребаћу болесним и рањеницима. А у болести и рани нема ближег пријатеља од доктора.

Зора је брзо допунила.

– А ако је то Младен све је још и једноставније. Он је свуда на своме и са својима. Не види шта је на капама, шапкама, еполетама, рукавима. Није га брига. Прихвати свакога. И оне – непријатељске. Без речи.

Милован кратким звиждуком заустави пса. Вук се поврати и смести уз Младенову леву ногу.

Милован га поздрави осмехом и потврди ранију наредбу.

– Тако Вуче. Тако. Не остављај га никада и нигде. Чувај га.

Пас зарежа и још више се ослони на докторову ногу. Младен га помилова па он задовољно спусти главу у његово крило.

Милован не може да ћути. Једном се обрецнуо на човека који му замерио

– Мене мајка Мара родила а нисам се из икре у рибу излего.

– Знаш ли ти где ми идемо? Мени ништа нико није више рекао но да те одведем до Мијевине. Пошто тебе водим онда мора да је тамо и болница. Партизанска или Дражина?

– Партизанска.

– Чича те шаље код њих? Црвених? Титових?

– Само је рекао да имају преко хиљаду рањеника... И болесника... Наш народ... Србе... Треба им – рече... То је све што и ја знам.

– Ау, брате... Чули ти ово Вуче? Ма баш и мене брига које су фарбе, али... Он ти рече 'иљаду... Ау... То значи две-три 'иљаде... А тифусари? Јесу ли и они тамо?

Младен га гледа нетремице. И не трепће. Слегну раменима. Спусти обе шаке на Вукову главу. Овај начуљи уши. Главу не миче али очима шета од једног до другог.

– Мој Вуче. У гадну работу нас Чича посла. А јел' ти бар рек'о... Опоменуо, да су Швабе и усташе дигли велику војску и да су на путу баш у том правцу. Не журе. Чисте све одреда. Нико их не напада. Мирно иду од села до села. Мора да имају некакву ујдурму... Али с ким?

– Не знам. Само то знам... Да нас тамо ништа лепо не чека. А за ујдурму... Е, то ћемо прво да осетимо кад нам се свали усташка и швапска сила – биће ту и јаничара, и

спахија, акинџија и мехтерана. Свакојаке, и туђе и наше домаће жгадије.

– Значи тако... Болница препуна... И народа и свакојаке прљавштине... И опет...

– Опет Козара... Мало нам је свог јада већ нас чека нова бежанија.

– Од кога и где Младене? Где још има слободног места за овај ојађени српски народ? Опет су на нас разјанили закрвављене чељусти... И Хрвати, ови одавде, па Бугари, па Арбанаси... Има ли Бога само за њих? А за нас Србе?

– Не кукај. У се и у своје кљусе. Него да кренемо, да нас ноћ не ухвати у планини. Више не знамо од каквог би се зериња морали бранити.

Милован се диже. Вук диже главу. Чека реч.

– Вуче идемо. Ајде, води нас. Убрзај. Али прво урликни да бар твоја горска браћа знају да нас оставе на миру... Ма нека нас и они бране од двоножних.

Ипак нису стигли пре мрака. Вук их доведе до испред велике громаде. Завукоше се у малу пећину. Могли су и ватру да наложе, поједу нешто и попију вруће варенике. Заспали су ко јагњад. Вук се мирно испружио на самом улазу. Није се целу ноћ одатле помакао.

Кренули су кад се већ разданило. За мање од два сата стигоше пред истурене страже. Спроведоше их без питања. Било им је јасно да су их чекали.

И чекали су.

Зар је тако озбиљно?

Како су се приближавали Болници вучина је бивао све нервознији. Милован га позва да их сачека. Стао је али се није опустио као обично када су скупа. Није чак ни Младену пришао. Кад овај пође да стане уз њега пас се повуче пола метра уназад. Није задржао поглед ни на Младену ни на Миловану. Закренуо је главу у страну. Накострешио се. Младен га не познаје као Милован. Стоји збуњен. Када Милован спусти аутомат са рамена схвати да се неко приближава. Онда чу ломљење гранчица. Вук је заузео став за напад. Милован лану. Имитација је била тако добра да се Младен окрену да види одакле се други пас приближава. Милован репетира. Баци брз поглед на доктора.

– Стани иза мене. Леђа уз леђа. Извади мој нож из каније. ... Добро... Ево стиже... Ух... Оца му очињег шта ћемо сад.

На стазу изби човек. Лута унезверено погледом. Кад их виде стаде за секунд-два па се залете право на њих. Руке држи прво раширене и подигнуте увис. Спусти их кад стиже на 4-5 метара од Милована. Шаке и прсти су добиле изглед канџи. Вук прво зарежа. Опомена није довољна да човек стане. Уследи урлик али кад ни то не би довољно подиже реп и загреба предњом шапом. Чека дозволу за напад. Милован се раздера.

– Стој. Ни корак ближе.

Човек не реагује. Следећи корак је био пресудан. Вук се баци свом снагом напред. Погоди га по сред прса. Са обе

шапе и челом погнуте главе. Човек паде као проштац. Паде уназад. На леђа. Вук прекину напад. Испред њега није противник. На земљи лежи беспомоћан човек. Повуче се. Ово је нешто што не препознаје. Боље да препусти Миловану.

Младен је све пратио и од првог секунда разумео шта се дешава. Инстинктивно је препустио Вуку да одради први чин. Простења:

– *Тифусар.*⁴⁾

Ухвати Милована за руку а псу махну да се повуче. Зна да он мора да донесе одлуку.

– *Овог човека морамо да вратимо у логор. Ни ми ни Вук не смемо да га додирнемо. Најбоље да га намамимо да иде за нама. Извади погачу. Откини комад и заобиђи човека. Покажи му да види хлеб. И трчи. Нека га Вук прати... Вуче, само иди иза њега. Не дај Милована.*

Трка започе. На срећу па су били сасвим близу пропланка. На Милованову вику и Вуков лавез реагује неколико људи. Препречише пут болеснику у паници.

Један војник, обухвати човека са леђа и одиже од земље. Лако је било препознати Ликоту и по стасу и по гласу.

– *А ће си ти то поша’? А Цане? Без мене, јел’? Идемо сад нас двојица лијепо до твог лежаја.... Тако, тако. Више се не мичи док се не вратим.*

Исправи се. Окрене се да дочека госте.

– *Добро доша’ у болницу друже докторе. Чекамо те ево трећи дан. Чича нам послао абера да ће Младен доћи. А ови*